

FOKUS

TALESYMBOLTEST

VEILEDNING OG FASIT

FOKUS A
BOKSTAVLYDER

Toril Karstad

Tegnforklaringer til talesymboler for bokstavlyder

p-lyd leppe mot leppe, eksplosjon	b-lyd leppe mot leppe, eksplosjon, stemme	m-lyd leppe mot leppe, stemme, nasal	f-lyd leppe mot tann	v-lyd leppe mot tann, stemme

↑
Nasal = luft gjennom nesa

t-lyd tungeblad mot forgom, eksplosjon	d-lyd tungeblad mot forgom, eksplosjon, stemme	n-lyd tungeblad mot forgom, stemme, nasal	s-lyd tungeblad mot forgom, friksjon	fremre l-lyd (etter a og å på osломål): tungeblad mot forgom, stemme

↑
Nasal = luft gjennom nesa

rulle-r tungespiss mot forgom, stemme	bakre l-lyd: tungespiss mot bakgom, stemme	j-lyd tungerygg mot gane, stemme	k-lyd tungerygg mot gane, eksplosjon	g-lyd tungerygg mot gane, eksplosjon, stemme	skarre-r tungerygg mot drøvel, stemme	h-lyd stemmeløs friksjon i strupehodet kalt «pustelyd»

Omslagsbilde: Melissa Adéle Popkema.

Fokus er utviklet ved hjelp av midler fra ExtraStiftelsen/Stiftelsen Dam.

Fokus talesymboler ble utviklet av Toril Karstad i 2004. Fokus talesymbolfont er tegnet av Øyvind Martinsen.

Talesymboltesten ble utviklet til, og benyttet i, forskningsprosjektet om Fokus (Karstad 2011):

<https://brage.inn.no/inn-xmlui/handle/11250/132710>

Mer info og pedagogikk finner man i Karstads fagbok (2020):

www.universitetsforlaget.no/kreativ-og-begrepsbasert-skriftspraklaering-1

Forberedelse til testen:

- 1: Kopier opp hefter til hver elev, og sørg for at elever med skarre-r får skarre-r-utgaven.
- 2: Legg fram en blå fargeblyant på hver pult, og fjern viskelær.
- 3: Ha instruksjonshefte, stoppeklokke og tidsskjemaer med utfylte navn klart.
- 4: Les instruksjonene nøye. Avtal med tolærer/assistent hvilke elevers tid den enkelte noterer.

Instruksjoner til elevene:

Koble konsonantbokstav til talesymbol

De sure og blide ansiktene skal vi se på til slutt. Nå skal vi starte på side 2. På denne sida ser dere ruter med tall. Ved siden av hvert tall står et talesymbol. Til høyre for hvert talesymbol er det ei tom rute. Der skal dere skrive bokstaven til talesymbolets lyd. Rekk opp hånda med det samme dere er ferdige og er kommet til ordet *stopp*. Ikke bla om når dere er ferdige, og ikke begynn med ny oppgave! Nå kan dere begynne. (Lærerne har skjemaet med utfylte navn klart, bruker stoppeklokke og noterer antall sekunder hver elev bruker.)

Diskriminasjon av konsonantbokstaver

På den neste sida er det bilder av talesymboler nedover til venstre. Til høyre for hvert talesymbol er det ei rekke med bokstaver. Dere skal sette kryss på den bokstaven som har samme lyd som talesymbolet. Hvis dere oppdager at dere har krysset av feil, setter dere en strek over krysset og skriver nytt kryss der det skal være. Dere skal gjøre to sånne sider. Rekk opp hånda med det samme dere er ferdige og er kommet til ordet *stopp*. Ikke bla om når dere er ferdige, og ikke begynn med ny oppgave! Nå kan dere begynne.

Diskriminasjon av talesymboler

På den neste oppgaven ser dere ei rekke med bokstaver nedover til venstre. Til høyre for hver bokstav er det ei rekke med talesymboler. Dere skal sette kryss på det talesymbolet som har samme lyd som bokstaven. Hvis dere oppdager at dere har krysset av feil, setter dere en strek over krysset og skriver nytt kryss der det skal være. Dere skal gjøre to sånne sider. Rekk opp hånda med det samme dere er ferdige og er kommet til ordet *stopp*. Nå kan dere begynne.

Gjenkalle og tegne talesymbol til første lyd

På den neste oppgaven ser dere ruter med tall. Ved siden av hvert tall er det et bilde. Til høyre for hvert bilde er det ei åpen rute. Der skal dere forsøke å tegne talesymbolet til første lyd i bildet. Jeg skal si hva det er bilde av, og hvilken lyd dere skal tegne til. Nå starter vi.

Se på tallet 1 og bildet ved siden av! Fisk. Første lyd er /f/. Prøv å tegne talesymbolet til /f/.

Se på tallet 2 og bildet ved siden av! Sol. Første lyd er /s/. Prøv å tegne talesymbolet til /s/.

Se på tallet 3 og bildet ved siden av! Mus. Første lyd er /m/. Prøv å tegne talesymbolet til /m/.

Se på tallet 4 og bildet ved siden av! Lue. Første lyd er /l/. Prøv å tegne talesymbolet til /l/.

Se på tallet 5 og bildet ved siden av! Pil. Første lyd er /p/. Prøv å tegne talesymbolet til /p/.

Se på tallet 6 og bildet ved siden av! Juletre. Første lyd er /j/. Prøv å tegne talesymbolet til /j/.

Se på tallet 7 og bildet ved siden av! Bil. Første lyd er /b/. Prøv å tegne talesymbolet til /b/.

Se på tallet 8 og bildet ved siden av! Nese. Første lyd er /n/. Prøv å tegne talesymbolet til /n/.

Se på tallet 9 og bildet ved siden av! Katt. Første lyd er /k/. Prøv å tegne talesymbolet til /k/.

Se på tallet 10 og bildet ved siden av! Ratt. Første lyd er /r/. Prøv å tegne talesymbolet til /r/.

Hvis du sier skarre-r, kan du tegne ditt /r/-symbol. Du kan tegne begge symbolene hvis du vil.

Se på tallet 11 og bildet ved siden av! Dør. Første lyd er /d/. Prøv å tegne talesymbolet til /d/.

Se på tallet 12 og bildet ved siden av! Vase. Første lyd er /v/. Prøv å tegne talesymbolet til /v/.

Se på tallet 13 og bildet ved siden av! Tiger. Første lyd er /t/. Prøv å tegne talesymbolet til /t/.

Se på tallet 14 og bildet ved siden av! Gutt. Første lyd er /g/. Prøv å tegne talesymbolet til /g/.

Se på tallet 15 og bildet ved siden av! Hare. Første lyd er /h/. Prøv å tegne talesymbolet til /h/.

Kode om talesymboler i setninger (rebus)

På den neste oppgaven er det tre sider med setninger. I den øverste raden med ruter er det talesymboler og store vokalbokstaver. I hver tom rute under skal dere skrive konsonantbokstavene til talesymbolene og vokalbokstavene med små bokstaver.¹ Det skal bli to like setninger. Les det dere har skrevet, og se om det gav mening. Hvis det ikke ble ordentlige ord, må dere sjekke om dere har skrevet feil bokstav til noen symboler. Når dere er ferdige med ei side, fortsetter dere på neste, helt til ordet *stopp* på siste side. Rekk opp hånda med det samme dere er ferdige. På rad nr. fem er det to symboler over hverandre. Noen sier lyden på den ene måten, og noen sier den på den andre måten. Det er samme bokstav. Nå kan dere begynne!

Trivselsutfylling etter testgjennomføring

Nå skal vi bla tilbake til første side, der det er bilde av fire forskjellige ansiktsuttrykk. Øverst ser dere et veldig glad ansikt. Deretter kommer et fornøyd ansikt. Så kommer et som ikke er så fornøyd. Og til slutt er det et ansikt som ikke er fornøyd i det hele tatt. Sett kryss ved siden av det bildet som forteller hvordan du syntes det var å gjøre oppgavene i dette heftet.

¹ Dersom elevene bare har lært store bokstaver, skal de kopiere de store vokalbokstavene og skrive store konsonantbokstaver som erstatning for talesymbolene.

Skåringstabell	
Oppg. 1-3:	Rett svar gir ett poeng, helt feil svar gir 0.
Oppg. 4:	Fullstendig symbol gir 1 poeng. For talesymboler med fire deler trekkes det fra $\frac{1}{4}$ for hver feil. For talesymboler med tre deler, trekkes det fra $\frac{1}{3}$ for hver feil. For symboler med to deler trekkes $\frac{1}{2}$ fra. Eksempler: L-lyd: Har eleven fått med seg tegnet for stemme og tungespiss, men ikke bakgom (gom, man skiller ikke mellom forgom og bakgom i testen), vil han få $\frac{2}{3}$ poeng. G-lyd: Har han fått med seg tungerygg, gane og stemme, men forvekslet tegnet for eksplosjonslyd med tegnet for at lufta strever (frikksjon), får han $\frac{3}{4}$ poeng.
Oppg. 5:	Hver riktig omkodning av talesymbol gir ett poeng. Barna i forskningsprosjektet nedenfor var bare undervist store bokstaver og skulle bare overføre de store vokalbokstavene. Dersom de isteden hadde lært store og små bokstaver parallelt, ville man også ha kunnet registrere om de kodet de store riktig om til små. Selv om denne testens fokus er på koblingen mellom talesymboler og bokstaver, kan det være nyttig å registrere dette.

Resultatet på talesymboltesten i forskningsprosjektet på første trinn våren 2010

Elev nr.	Oppg. 1 Koble bokstav til talesymbol	Oppg. 2 Diskriminasjon av konsonantbokstaver	Oppg. 3 Diskriminasjon av talesymboler	Oppg. 4 Tegne talesymbol for oppgitt lyd	Oppg. 5 Rebusoppgave *
	14 mulige	14 mulige	14 mulige	14 mulige	193 mulige poeng
E1	14	14	14	13	192
E2	14	14	14	14	190
E3	14	14	13	$13 \frac{1}{2}$	192
E4	13	14	14	$13 \frac{1}{3}$	189
E5	14	13	13	11	193
E6	14	14	14	14	190 **
E7	14	14	14	$13 \frac{2}{3}$	192
E8	14	14	14	$10 \frac{1}{3}$	188
E9	13	14	14	$10 \frac{3}{4}$	192
E10	13	13	13	$8 \frac{1}{4}$	113 ***
E11	14	13	14	13	184

Resultatet på talesymboltesten i C-klassen, juni i førsteklasse

Tabellen er hentet fra Karstad (2011, s. 59). <http://hdl.handle.net/11250/132710>

Stjernene betyr:

* Toppskåre: 193 talesymboler omkodet til konsonantbokstaver. Overføringsfeil med vokaler telles ikke som feil, men slike feil forekom sjelden.

** G/J-forbyttinger. G og J ble dårlig kodet hos flere barn, både lyd og symbol.

*** b, d, g, p, v, (f, t, m, s, n, r) forbytting: j/k/g, l/r, k/g

Skjema for tidsbruk

Nedenfor er skjema for tidsbruk. To eller tre voksne har fordelt elevene mellom seg og noterer tidsbruk for sine elever i hvert sitt skjema etter hvert som de rekke opp hånda, eller man ser de er ferdige. Man bør ikke stole på at elevene husker å rekke opp hånda, men følge nøye med.

Elev	Oppg. 1	Oppg. 2	Oppg. 3	Oppg. 4	Oppg. 5

NB: Fremre // er utelatt i testen, siden mange barn ikke har denne i talespråket sitt. Men i rebusen er begge l-symbolene tatt med i setning nr. 5. Barna får vite at de har felles bokstav.

1: Koble konsonantbokstav til talesymbol

RULLE-R-UTGAVE

1		F	8		K
2		S	9		R
3		M	10		B
4		L	11		N
5		T	12		D
6		V	13		G
7		P	14		J
15		H			

STOPP

1: Koble konsonantbokstav til talesymbol

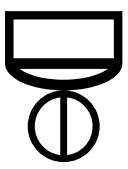
SKARRE-R-UTGAVE

1		F	8		K
2		S	9		R
3		M	10		B
4		L	11		N
5		T	12		D
6		V	13		G
7		P	14		J
15		H			

STOPP

2: Diskriminasjon av konsonantbokstaver

RULLE-R-UTGAVE

1					M	
2				B		
3			L			
4					R	
5		D				
6				K		
7			V			
8					H	

2: Diskriminasjon av konsonantbokstaver

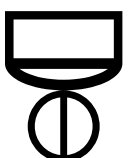
RULLE-R-UTGAVE

9		T				
10				F		
11			N			
12				G		
13		P				
14						J
15			S			

STOPP

2: Diskriminasjon av konsonantbokstaver

SKARRE-R-UTGAVE

1					M	
2				B		
3			L			
4					R	
5		D				
6				K		
7			V			
8					H	

2: Diskriminasjon av konsonantbokstaver

SKARRE-R-UTGAVE

9		T				
10				F		
11			N			
12				G		
13		P				
14						J
15			S			

STOPP

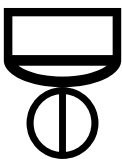
3: Diskriminasjon av talesymboler

RULLE-R-UTGAVE

1	L					
2	P					
3	J					
4	F					
5	T					
6	S					
7	N					
8	G					

3: Diskriminasjon av talesymboler

RULLE-R-UTGAVE

9	V					
10	D					
11	R					
12	B					
13	H					
14	K					
15	M					

STOPP

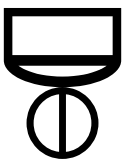
3: Diskriminasjon av talesymboler

SKARRE-R-UTGAVE

1	L					
2	P					
3	J					
4	F					
5	T					
6	S					
7	N					
8	G					

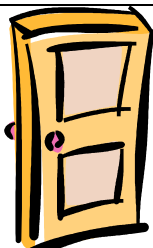
3: Diskriminasjon av talesymboler

SKARRE-R-UTGAVE

9	V					
10	D					
11	R					
12	B					
13	H					
14	K					
15	M					

STOPP

4: Gjenkalle og tegne talesymbol til første lyd

1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
15		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		

STOPP

5: Kode om talesymboler i setninger

RULLE-R-UTGAVE

1

V	i	l	i	k	e	r	å	l	e	s	e	b	ø	k	e	r	.

2

M	a	n	d	a	g	g	å	r	P	e	r	t	i	s	k	o	l	e	n	.

3

I	j	u	l	i	h	a	r	v	i	s	k	o	l	e	f	e	r	i	e	.

4

Æ-LYD

J	u	l	i	e	r	j	o	e	n	v	a	r	m	m	å	n	e	d	.

5

V	i	m	å	l	t	e	p	u	l	t	e	n	m	i	n	i	d	a	g	.

6

STUM D

F	å	r	v	i	j	o	r	d	b	æ	r	i	j	a	n	u	a	r	?

5: Kode om talesymboler i setninger

RULLE-R-UTGAVE

7

	E		E		E		f	i		k		U		E		E			.		
J	e	g	e	r	e	n	f	i	k	k	s	k	u	t	t	e	n	e	l	g	.

8

	E			U		E			i		E		i		E			A	.
P	e	r	p	u	t	t	e	t	b	i	e	n	i	v	e	s	k	a	.

9

	i	A			E		Å		E			A	D	O	G			i	D	.
P	i	a	b	l	e	b	å	d	e	g	l	a	<u>d</u>	<u>o</u>	<u>g</u>	b	l	i	<u>d</u>	.

Å-LYD STUM G

STUM D

10

	i		i				E		i		E		i		Å		.		
V	i	f	i	k	k	t	r	e	f	i	s	k	e	r	i	g	å	r	.

11

	U		Å		i		E		i				Å			O		E		.	
D	u	m	å	s	i	t	t	e	f	i	n	t	p	å	s	t	o	l	e	n	.

12

I		A			A			E		A		E			U		A	.	
I	d	a	g	j	a	g	d	e	k	a	t	t	e	n	m	u	s	a	.

5: Kode om talesymboler i setninger

RULLE-R-UTGAVE

13 Å-LYD STUM G EI-DIFTONG STUM D

Å	E	U	O	G	E	G	O	Å	O	D	A	.							
B	å	d	e	u	o	g	j	e	b	o	r	p	å	j	o	r	d	a	.

14

I	Å	E	I	E	Å	Y	E	O	O	.											
V	i	m	å	t	t	e	f	i	n	n	e	p	å	m	y	e	m	o	r	o	.

15 STUM D

U	A	A	U	E	U	A	.														
P	u	t	a	v	a	r	b	r	u	n	m	e	d	g	u	l	k	a	n	t	.

16

I	E	I	E	Å	E	Å	.													
F	i	n	n	s	p	i	l	t	e	f	i	n	t	p	å	f	e	l	a	.

17

I	O	Å	I	E	U	A	E	.												
I	f	j	o	r	s	å	v	i	e	n	b	r	u	n	b	a	m	s	e	.

18 STUM D STUM T

A	I	E	E	E	E	A	D	E	T	!											
J	a	v	i	e	l	s	k	e	r	d	e	t	t	e	l	a	n	d	e	t	!

STOPP

5: Kode om talesymboler i setninger

SKARRE-R-UTGAVE

1

					E		Å		E		E		Ø		E		.
V	i	i	i	k	e	r	å	l	e	s	e	b	ø	k	e	r	.

2

☯	A	☯	☯	A	☯	☯	Å	☯	☯	E	☯	☯	i	☯	☯	☯	O	☯	E	☯	.
M	a	n	d	a	g	g	å	r	P	e	r	t	i	s	k	o	l	e	n	.	

3

I		U		I		A			I			O		E		E		I	E	.
I	j	u	i	i	h	a	r	v	i	s	k	o	l	e	f	e	r	i	e	.

4

Æ-LYD

	U		I	E			O	E			A				Å		E		.
J	u	i	i	e	r	j	o	e	n	v	a	r	m	m	å	n	e	d	.

5

	I		Å			E		U			E									.
V	i	m	å	l	t	e	p	u	l	t	e	n	m	i	n	i	d	a	g	.

6

STUM D

	Å			I		O				I		A		U	A		?
F	å	r	v	i	j	o	d	æ	r	i	j	a	n	u	a	r	?

5: Kode om talesymboler i setninger

SKARRE-R-UTGAVE

7

	E		E		E						U		E		E			.		
J	e	e	r	e	n	f	i	k	k	s	k	u	t	t	e	n	e	l	g	.

8

	E			U		E					E					E			A.
P	e	r	p	u	t	t	e	t	b	i	e	n	i	v	e	s	k	a	.

9

Å-LYD STUM G

STUM D

		A			E		Å		E			A	<u>D</u>	<u>O</u>	<u>G</u>				<u>D</u>	.
P	i	a	b	l	e	b	å	d	e	g	l	a	<u>d</u>	<u>o</u>	<u>g</u>	b	l	i	<u>d</u>	.

10

								E					E				Å		.
V	i	f	i	k	k	t	r	e	f	i	s	k	e	r	i	g	å	r	.

11

U	Å		E		/	Å	O	Æ	E	!											
D	u	m	å	s	i	t	t	e	f	i	n	t	p	å	s	t	o	l	e	n	!

12

I		A			A			E		A		E			U		A	.	
I	d	a	g	j	a	g	d	e	k	a	t	t	e	n	m	u	s	a	.

5: Kode om talesymboler i setninger

SKARRE-R-UTGAVE

13 Å-LYD STUM G EI-DIFTONG STUM D

Å	E	U	O	G	E	G	O	Å	O	D	A	.							
B	å	d	e	u	o	g	j	e	b	o	r	p	å	j	o	r	d	a	.

14

I	Å	E	I	E	Å	Y	E	O	O	.											
V	i	m	å	t	t	e	f	i	n	n	e	p	å	m	y	e	m	o	r	o	.

15 STUM D

U	A	A	U	E	U	A	.														
P	u	t	a	v	a	r	b	r	u	n	m	e	d	g	u	l	k	a	n	t	.

16

I	Å	E	I	Å	E	Å	.													
F	i	n	n	s	p	i	l	t	e	f	i	n	t	p	å	f	e	l	a	.

17

I	O	Å	I	E	U	A	E	.												
I	f	j	o	r	s	å	v	i	e	n	b	r	u	n	b	a	m	s	e	.

18 STUM D STUM T

A	I	E	E	E	E	A	D	E	T	!											
J	a	v	i	e	l	s	k	e	r	d	e	t	t	e	l	a	n	d	e	t	!

STOPP

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

h h																							
p pp		b bb		f ff v hv (vv)		t tt		d dd		s ss		rt rdt		rd rdd		(g, j, sh, ch, c) skj sj s rs rds rsj rskj rsk		kj tj k kkj rkj rk		j gj g hj lj		ng n g	
p		b		f v		t		d		s		t		d				ç		j		n	
leppe ↑ leppe		m		tann ↑ leppe		—		forgom ↑ tunge- blad		n		lv l ll ld		bakgom ↑ tunge- spiss		rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)		gane ↑ tunge- rygg		k kk (c)		g gg	
leppe		m		tann		—		forgom		n		lv l ll ld		bakgom		rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)		gane		k		g	
drøvel ↑ tunge- rygg		r rr rd		r		r		r		r		r		r		r		r		r		r	

Vokaler: a e¹ e² e e² i o u y æ ø å

Diftonger: ei au øy ai oi

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring
Hjerte symboliserer stent/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulator er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann).
Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språkløse skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemet.